

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2022-43-318>
УДК 342.8

Ю. В. Чемсак, молодший науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого само-
врядування НАПрН України

ORCID ID:0000-0001-6605-8449

С. В. Котляр, молодший науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого само-
врядування НАПрН України

ORCID ID:0000-0001-4605-9416

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У ВИБОРЧОМУ ПРОЦЕСІ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА УМОВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

***Анотація:** у статті аналізується вплив сучасних цифрових технологій на організацію виборчого процесу в Україні. Підкреслюється, що ефективність впровадження новітніх технологій на виборах залежить від дієвих правових механізмів реалізації. Наголошується на важливості додержання сукупності умов, за яких автоматизація виборчих процесів може бути запроваджена.*

***Ключові слова:** вибори, виборчий процес, виборча система, виборче законодавство, встановлення результатів виборів, цифрові технології у виборчому процесі, система виборчого законодавства.*

Постановка проблеми. Автор звертає увагу на тенденцію до впровадження цифрових технологій у виборчий процес та окрес-

лює низку умов щодо їх закріплення у національному виборчому законодавстві. Важливо дослідити та систематизувати останні досягнення в сфері побудови правової бази, що впливає на впровадження сучасних технологій у виборчий процес. Окрім цього, подальшого аналізу потребують кроки та умови (правові, організаційні, технічні та ін.), за яких можливе ефективне запровадження цифрових технологій у виборчий процес.

Огляд останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти досліджуваної теми розглядали Ю. М. Тодика, М. Баймуратов, Л. В. Бориславський, В. Кампо, Ю. Ключковський, Р. Князевич, М. Козюбра, Л. О. Марцеляк, В. Ф. Погорілко, Ю. С. Шемшученко, В. О. Євдокимов та інші вчені. Теоретичними розробками формування нових підходів до організації виборчого процесу із застосуванням інформаційних технологій займається багато вчених, серед них: А. М. Готун, А. Береза, Н. В. Грицяк, М. Смокович, Л. М. Сердюк, С. В. Фоміна, Я. Турчин, Г. А. Волошкевич, А. Митко, О. В. Токар-Остапенко, О. Ю. Волкович, М. А. Specter, J. Koppel, D. Weitzner та ін.

Мета статті. Незважаючи на те, що досліджувана проблематика достатньо широко висвітлена в сучасній науковій літературі, реалії сучасного світу обумовлюють необхідність та актуальність подальших досліджень. Постає необхідність доповнення цих досліджень теоретичним розглядом питання щодо практичної можливості та створення необхідних умов запровадження новітніх цифрових технологій у виборчому процесі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи орієнтацію України на входження до спільноти Європейських демократичних держав, відбиття у національних нормах виборчого права досвіду проведення виборів в цих країнах є неминучим.

Справедливим є зауваження Олійника А. Ю., що нестабільність і недосконалість виборчого законодавства розглядають як підґрунтя наявних «корупційних ризиків» у виборчому процесі [1]. Якісно новим етапом розвитку національного законодавства про вибори стала його кодифікація, яка сприяла стабілізації виборчих норм й однозначності їх застосування. Так, 19.12.2019 року було прийнято Виборчий Кодекс України, який

містить загальні положення про вибори, а також об'єднує в собі особливості організації та проведення всіх видів виборів в Україні. Кодифікація законодавства — це форма докорінної переробки діючих нормативних актів в певній сфері відносин, спосіб якісного впорядкування законодавства, забезпечення його внутрішньої узгодженості, а також «розчищення» нормативного масиву, позбавлення його від застарілих норм та норм, що не виправдали себе [2, с. 14].

Отже, у рамках досить обмеженого періоду історичного часу відбулися структурні зміни всіх складових елементів — інститутів і процедур, юридичних норм та цінностей, гарантій, що забезпечують реалізацію конституційного права громадян обирати та бути обраними в органи державної влади та органи місцевого самоврядування [3].

Сучасний стан розвитку виборчого законодавства України характеризується впровадженням новітніх цифрових технологій при організації та проведенні виборів. На сьогоднішній день зроблено низку важливих кроків в цьому напрямку. Так, Указом Президента України № 558/2019 одним із пріоритетних завдань забезпечення доступності та зручності електронних послуг для фізичних осіб визначено «започаткування механізму тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси шляхом подання виборцем відповідної заяви в електронній формі, можливості запровадження електронного голосування під час виборів, референдуму» [4].

Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства на 2018–2020 роки закріплює, що можливість голосувати через Інтернет-мережу сприяє підвищенню загальної оперативності отримання результатів, полегшить процедуру волевиявлення, дасть можливість скористатися своїм виборчим правом дистанційно і у перспективі дозволить залучити до виборчого процесу більшу кількість громадян, що покращить репрезентативність та якість виборів [5].

Окрім цього, в Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019–2020 рр. та в Плані заходів щодо її реалізації заплановане розроблення проекту Закону «Про електронне голосування» [6].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» від 16.07.2020 [7] внесено зміни до Виборчого Кодексу України, які передбачають можливість упровадження інноваційних технологій, технічних та програмних засобів під час організації та проведення виборів у формі проведення експерименту або пілотного проекту.

Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства» від 16.07.2020 року, в якому запропоновано розширення повноважень ЦВК України у частині можливості проведення виборів із застосуванням електронних технологій [8].

Верховною Радою України був прийнятий поданий Президентом України ЗУ «Про народовладдя через всеукраїнський референдум» від 26.01.2021 року. В ньому наголошується на пріоритетності використання новітніх технологій на етапах ініціювання, організації всеукраїнського референдуму населенням та під час голосування. З цією метою передбачено створення автоматизованої інформаційно-аналітичної системи із забезпечення електронного голосування. Згідно із Законом, питання електронних процедур у процесі всеукраїнського референдуму здійснюватиметься у порядку, визначеному законом щодо застосування інноваційних технологій з електронного (машинного) голосування.

Окрім цього, з боку Центральної Виборчої Комісії здійснено такі кроки:

розроблено Стратегічний план на період 2020–2025 рр., виконання якого серед іншого сприятиме створенню умов для запровадження в Україні новітніх виборчих технологій. Стратегічним планом визначено Стратегічну ціль 5.1., яка передбачає аналіз можливості впровадження новітніх технологій у виборчий процес, їх пілотування та впровадження практик, визнаних успішними; організовано роботу з нагляду за реалізацією проекту міжнародної технічної допомоги «Посилення кібербезпеки і прозорості виборчих процесів в Україні» згідно з Планом співпраці між Центральною виборчою комісією та Координатором

проектів ОБСЄ в Україні щодо діяльності, пов'язаної з виборами [9].

Міністерством цифрової трансформації також напрацьовано ряд важливих ініціатив: створено робочу групу, яка працює над майбутнім законопроектом; напрацьовано першу концепцію законопроекту від депутатів Комітету цифрової трансформації ВР України; спільно з Міжнародною фундацією виборчих систем проведено дослідження доцільності запровадження нових виборчих технологій в Україні; підготовлено концепцію пілотного електронного голосування на закордонних виборчих дільницях; розробляється проект The Vote, який дасть можливість українцям проголосувати онлайн на виборах у 2024 р.

Національним координаційним центром кібербезпеки РНБО України за результатами обговорення питання щодо онлайн-голосування наголошено, що впровадження такої ініціативи потребує ґрунтового підходу – зацікавленим міністерствам і відомствам запропоновано розробити попереднє технічне завдання, модель потенційних загроз та техніко-економічне обґрунтування впровадження онлайн-голосування у виборчий процес в Україні для подальшого всебічного вивчення та обговорення.

Повноцінне запровадження цифрових технологій у виборчий процес можливо за рядом умов: правових, технологічних, організаційних, соціальних, навчальних.

Щодо правових умов запровадження цифрових технологій, то мати розгалужену систему нормативно-правових актів недостатньо. Основні норми виборчих законів повинні узгоджуватись з міжнародно-правовими актами, а також з законодавством України, що регулює відносини у сфері захисту персональних даних, управління реєстрами та ін.

Очевидною перевагою автоматизації виборчих процесів та запровадження новітніх цифрових технологій є мінімізація впливу людського фактору. Натомість, необхідно створити умови, за яких члени виборчих комісій та технічні працівники будуть відповідним чином підготовлені та мати відповідні сертифікати. Так, наприклад, відповідні положення можуть бути закріплені на рівні актів Центральної виборчої комісії, які

приймаються у вигляді постанов, роз'яснень, протокольних рішень, протоколів. Окрім цього, обов'язковим повинно стати залучення профільних неурядових організацій до навчання спеціалістів з органів влади та цифрової освіти громадян.

Важливою умовою запровадження цифрових технологій у виборчий процес в Україні є безперечна підтримка громадянським суспільством та довіра виборців до таких нововведень. В цьому напрямку доцільним є проведення соціальних опитувань, використання інших засобів моніторингу та комунікації (семінари із залученням науковців, експертів).

Новітні цифрові технології на виборах повинні пройти перевірку та відповідати принципам безпеки, гарантувати таємність волевиявлення, бути захищеними від розголошення персональних даних виборців та від кібератак задля встановлення реального результату волевиявлення виборців; відповідати заявленим технологічним вимогам та бути простими у використанні.

Організаційні умови запровадження цифрових технологій на виборах включають ряд дій. Так, перед вибором і запровадженням будь-якої технології електронного голосування Комітету цифрової трансформації, ЦВК України доцільно вжити такі заходи: забезпечити провідну роль ЦВК України у процесі обговорення перспектив впровадження новітніх технологій у виборчий процес; ініціювати включення ІТ-системи ЦВК України «Вибори» та Державного реєстру виборців до переліку об'єктів критичної інфраструктури держави відповідно до Порядку формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури [10].

Важливим є продовження співпраці з міжнародними організаціями (Міжнародною фундацією виборчих систем, Асоціацією організаторів виборів країн Європи, Координатором проєктів ОБСЄ в Україні) та іноземними державами (наприклад, з Естонією – за участі Естонського центру східного партнерства у сфері застосування інформаційних технологій у виборчому процесі).

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити наступні висновки. Існуюча у світі правова регламентація досвіду застосування інформаційних технологій у виборчому процесі, а також

розробка у цій сфері міжнародних документів, що містять відповідні вимоги й стандарти, дає можливість говорити про їх значний вплив на створення єдиного правового підходу до поняття й критеріїв демократичних та вільних виборів. При цьому, впровадження та закріплення у виборчому законодавстві України новітніх цифрових технологій потребує попереднього вирішення низки практичних питань правового, організаційного, технологічного, соціального, навчального характеру із залученням міжнародних організацій, національних спеціалістів та експертів в активній взаємодії з громадянським суспільством, виборцями.

Список використаних джерел

1. Олійник А. Ю. Законодавче регулювання виборів народних депутатів України в механізмі забезпечення конституційної свободи громадян України на участь у виборах. *Вибори 2006: Досвід. Проблеми. Перспективи* : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 31 жовт. — 1 листоп., 2006. Київ, 2007. С. 242—246
2. Ксенофонтов В. В. Кодификация избирательного законодательства в контексте создания общего кодекса права Российской Федерации. *Журнал о выборах*. 2002. № 4. С. 14—15., с. 14
3. Веденеев Ю. А. Развитие избирательной системы Российской Федерации: проблемы правовой институционализации. *Журнал российского права*. 2006. № 6. С. 47—57.
4. Про деякі заходи щодо поліпшення доступу фізичних та юридичних осіб до електронних послуг : Указ Президента України від 29 липня 2019 р. № 558/2019/ Президент України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5582019-28853>
5. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 р. № 67-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
6. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку електронної демократії в Україні на 2019—2020 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2019 р. № 405-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80#Text>
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства : Закон України від 16 липня 2020 р. № 805-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20#Text>

8. *Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення виборчого законодавства. Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68847*
9. *Токар-Остапенко О. В. Електронне голосування: перспективи впровадження в Україні. Національний інститут стратегічних досліджень : аналітичний матеріал. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>*
10. *Порядок формування переліку об'єктів критичної інформаційної інфраструктури : Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 9.10.2020 р. № 943 «Деякі питання об'єктів критичної інформаційної інфраструктури» Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text>*
11. *Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції. Державне будівництво та місцеве самоврядування : збірник наукових праць. Харків : Право, 2007. № 13. С. 3–16.*

References

1. Oliinyk A. Yu. (2007). *Zakonodavche rehuliuвання виборів narodnykh deputativ Ukrainy v mekhanizmi zabezpechennia konstytutsiinoi svobody hromadian Ukrainy na uchast u vyborakh. Vybery 2006: Dosvid. Problemy. Perspektyvy : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf., 31.10. – 01.11.2006. Kyiv. pp. 242–246*
2. Ksenofontov V. V. (2002). *Kodyfikatsiya yzbyratelnoho zakonodatelstva v kontekste stozdannya obshcheho kodeksa prava Rossyiskoi Federatsyy. Zhurnal o vuborakh. № 4, pp. 14–15.*
3. Vedeneev Yu. A. (2006) *Razvyyte yzbyratelnoi systemu Rossyiskoi Federatsyy: problemu pravovoi ynstytutsyonalizatsii. Zhurnal rossyiskoho prava. № 6, 47–57.*
4. *Pro deiki zakhody shchodo polipshennia dostupu fizychnykh ta yurydychnykh osib do elektronnykh posluh : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 29.08.2019. № 558/2019/ Prezydent Ukrainy. URL: <https://www.president.gov.ua/dosuments/5582019-28853>*
5. *Pro skhvalennia Kontseptsii rozvytku tsyfrovoy ekonomiky ta suspilstva Ukrainy na 2018–2020 roky ta zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo yii realizatsii : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.01.2018 r. № 67-r. Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>*
6. *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii rozvytku elektronnoi demokratii v Ukraini na 2019–2020 : Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.07.2019. № 405-r. Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/405-2019-%D1%80#Text>*

7. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia vyborchoho zakonodavstva : Zakon Ukrainy vid 16.08.2020r. № 805-IX / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20#Text>
8. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vdoskonalennia vyborchoho zakonodavstva. Verkhovna Rada Ukra-yiny: ofitsiinyi veb-portal. URL: https://w1.s1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webpros4_1?pf3511=68847
9. Tokar-Ostapenko O. V. (2021). Elektronne holosuvannia: perspektvyv vprovadzhenia v Ukraini. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen : analitychnyi material. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-02/tokar-1.pdf>
10. Poriadok formuvannia pereliku obektiv krytychnoi informatsiinoi infrastruktury : Zatverdzheno postanovoju Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 09.10.2020 r. № 943 «Deiaki pytannia obektiv krytychnoi informatsiinoi infrastruktury». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2020-%D0%BF#Text>
11. Yakoviuk I. V. (2007). Pravova kultura v umovakh hlobalizatsii ta yevropeiskoi intehratsii. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia : zbirnyk naukovykh prats*. Kharkiv : Pravo, № 13. S. 3–16.

Yu. V. Chemsak, Kotlyar S. V.

Digital technologies in the electoral process: legal mechanisms for implementation and conditions for implementation in Ukraine

Summary. *Digital technologies in the electoral process: legal mechanisms for implementation and conditions for implementation in Ukraine*

The article analyzes the impact of modern digital technologies on the organization of the electoral process in Ukraine. It is emphasized that the effectiveness of the introduction and implementation of cutting-edge electoral technologies depend on effective legal mechanisms. Also, the presence of defined conditions is essential to automate the electoral processes.

Despite wide coverage of the issues under study in modern scientific literature, the realities of today's world necessitate further research. It is appropriate to expand the research with theoretical consideration of practical possibility and create the environment for cutting-edge digital electoral technologies in Ukraine.

It is evident that the current worldwide legal regulation of electronic voting, as well as the development of international documents with relevant requirements and standards has a significant impact on the creation of a unified legal approach to the concept and criteria of democratic and free elections. The full-

fledged implementation of digital technologies in the electoral process is possible under certain conditions: legal, technological, organizational, social, and educational.

At this stage of development the electoral legislation of Ukraine is characterized by the gradual introduction of cutting-edge digital technologies to organize and conduct elections. The author analyses important steps taken by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Central Election Commission, the President of Ukraine, etc. to introduce and implement the legal mechanisms of digital technologies in the electoral process.

Domestic and international experience in this area proves vast opportunities for the introduction of digital technologies into the electoral process. In particular, entrenchment of the cutting-edge digital technologies in the electoral legislation of Ukraine requires a number of preliminary practical solutions in compassing legal, organizational, technological, social and educational issues with the involvement of international organizations, national experts in meaningful interaction with civil society and voters.

Key words: *elections, electoral process, electoral system, electoral legislation, establishment of election results, digital technologies in the electoral process, electoral legislation system.*